

ISSN: 2181-9416



# ЮРИСТ АХБОРОТНОМАСИ

ВЕСТНИК ЮРИСТА \* LAWYER HERALD

ҲУҚУҚИЙ, ИЖТИМОИЙ, ИЛМИЙ-АМАЛИЙ ЖУРНАЛ



CYBERLENINKA

НАУЧНАЯ ЭЛЕКТРОННАЯ  
БИБЛИОТЕКА  
LIBRARY.RU

ISSN 2181-9416  
Doi Journal 10.26739/2181-9416

# ЮРИСТ АХБОРОТНОМАСИ

6 СОН, 3 ЖИЛД

## ВЕСТНИК ЮРИСТА

НОМЕР 6, ВЫПУСК 3

## LAWYER HERALD

VOLUME 6, ISSUE 3



TOSHKENT-2023

## Мундарижа

### КОНСТИТУЦИЯВИЙ ҲУҚУҚ. МАЪМУРИЙ ҲУҚУҚ. МОЛИЯ ВА БОЖХОНА ҲУҚУҚИ

#### 1. АЗИЗОВ Нигмонжон Пардаевич

ЎЗБЕКИСТОНДА ИЖТИМОИЙ ДАВЛАТ БАРПО ЭТИШНИНГ КОНСТИТУЦИЯВИЙ-  
ҲУҚУҚИЙ АСОСЛАРИ ..... 8

#### 2. СУФИЕВА Дилафруз Улугбековна

КОНСТИТУЦИОННЫЕ ГАРАНТИИ ГЕНДЕРНОГО РАВЕНСТВА НА ПРИМЕРЕ  
НОРМОТВОРЧЕСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ УЗБЕКИСТАНА И КАЗАХСТАНА ..... 15

#### 3. ОЛЕЙНИК Димитри

КОНСТИТУЦИОННЫЕ ПРИНЦИПЫ КАК КРИТЕРИИ ОСУЩЕСТВЛЕНИЯ  
АДМИНИСТРАТИВНОГО ПРОЦЕССА ..... 21

#### 4. РАХМОНОВ Толиб

АДМИНИСТРАТИВНАЯ ЮСТИЦИЯ: НАЦИОНАЛЬНЫЙ И ЗАРУБЕЖНЫЙ ОПЫТ ..... 26

### ФУҚАРОЛИК ҲУҚУҚИ. ТАДБИРКОРЛИК ҲУҚУҚИ. ОИЛА ҲУҚУҚИ. ХАЛҚАРО ХУСУСИЙ ҲУҚУҚ

#### 5. РУЗИНАЗАРОВ Шухрат Нуралиевич

РАҚАМЛИ ҲУҚУҚИЙ ТАЪЛИМ - БИЗНЕСНИ РИВОЖЛАНТИРИШНИНГ МУҲИМ  
ШАРТИДИР ..... 33

#### 6. ДЖУМАНОВ Аскар Хасанович

ПРАВОВОЙ АНАЛИЗ ПРОБЛЕМ И ПУТИ РЕШЕНИЯ В НОВОМ ЗАКОНЕ ОБ ОБЩЕСТВАХ С  
ОГРАНИЧЕННОЙ ОТВЕТСТВЕННОСТЬЮ В УЗБЕКИСТАНА ..... 41

#### 7. ХУДАЙБЕРДИЕВА Гулнора Аманмуродовна

ИНТЕЛЛЕКТУАЛ МУЛККА ОИД МИЛЛИЙ ҚОНУНЧИЛИКНИ ТИЗИМЛАШТИРИШ ВА  
КОДИФИКАЦИЯ ҚИЛИШНИНГ ҲУҚУҚИЙ АСОСЛАРИ ..... 48

#### 8. ЮЛДАШОВ Абдумумин Абдугопирович

ШАХСГА ДОИР МАЪЛУМОТЛАР ВА МУАЛИФЛИК ҲУҚУҚИНИНГ ЎЗARO КЕСИШМАСИ:  
ҲУҚУҚИЙ НАЗАРИЯ ВА АМАЛИЁТ ..... 54

#### 9. TOSHKANOV Nurbek Bahriddinovich

AN'ANAVIY BILIMLAR VA ULARNING HUQUQIY IFODASI BO'YICHA VA'ZI MASALALAR.....61

### МЕҲНАТ ҲУҚУҚИ. ИЖТИМОИЙ ТАЪМИНОТ ҲУҚУҚИ

#### 10. РАХИМБЕРГАНОВА Бону Давлатназаровна

ВАҚТИНЧАЛИК ИШЛАРНИ ҲУҚУҚИЙ ТАРТИБГА СОЛИШ:  
ҚИЁСИЙ-ҲУҚУҚИЙ ТАҲЛИЛ ..... 68

## СУД ҲОКИМИЯТИ. ПРОКУРОР НАЗОРАТИ. ҲУҚУҚНИ МУҲОФАЗА ҚИЛИШ ФАОЛИЯТИНИ ТАШКИЛ ЭТИШ

### 11. ОТАХОНОВ Фозилжон Хайдарович

ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ КОНСТИТУЦИЯСИ НОРМАЛАРИНИ СУДЛАР ТОМОНИДАН  
ТЎҒРИДАН-ТЎҒРИ ҚЎЛЛАШНИНГ ҲУҚУҚИЙ АСОСЛАРИ, ТАРТИБИ ВА АҲАМИЯТИ .....75

### ХАЛҚАРО ҲУҚУҚ ВА ИНСОН ҲУҚУҚЛАРИ

### 12. ХАКИМОВ Равшан Тулкунович

МЕЖДУНАРОДНЫЙ УГОЛОВНЫЙ СУД И ВОПРОСЫ ПРАВОВОГО РЕГУЛИРОВАНИЯ  
ПРЕСТУПЛЕНИЯ АГРЕССИИ .....82

### 13. ОТАЖОНОВ Абдоржон Анварович

МЕҲНАТ МИГРАЦИЯСИНИ ТАРТИБГА СОЛУВЧИ  
ХАЛҚАРО СТАНДАРТЛАР ТАҲЛИЛИ..... 94

### 14. РАХИМОВА МУАТТАРА АБДУСАТТАРОВНА

ВОПРОСЫ РЕФОРМИРОВАНИЯ УСТАВНЫХ ОРГАНОВ  
МЕЖДУНАРОДНЫХ ОРГАНИЗАЦИЙ ..... 104

### 15. ВАЛИЖОНОВ Далер Дилшодович

ИНСТИТУЦИОНАЛЬНЫЕ ВОПРОСЫ БОРЬБЫ С КОРРУПЦИЕЙ В ЕВРОПЕЙСКОМ СОЮЗЕ  
(СРАВНИТЕЛЬНО-ПРАВОВОЙ АНАЛИЗ)..... 114

### ҲУҚУҚИЙ АМАЛИЁТ ВА ХОРИЖИЙ ТАЖРИБА.

### 16. КЎЧИМОВ Шухрат

ЎЗБЕКИСТОНДА ДАВЛАТ ТИЛИ ВА ЮРИСЛИНГВИСТИКА: ХОРИЖИЙ ВА МИЛЛИЙ  
ТАЖРИБА ..... 121

# ЮРИСТ АХБОРОТНОМАСИ ВЕСТНИК ЮРИСТА LAWYER HERALD

## КОНСТИТУЦИЯВИЙ ҲУҚУҚ, МАЪМУРИЙ ҲУҚУҚ, МОЛИЯ ВА БОЖХОНА ҲУҚУҚИ

**АЗИЗОВ Нигмонжон Пардаевич**

Ўзбекистон Республикаси Фанлар Академияси Давлат ва ҳуқуқ  
институти бош илмий ходими, юридик фанлар доктори, профессор  
E-mail: [n.azizov@islas.uz](mailto:n.azizov@islas.uz)

### ЎЗБЕКИСТОНДА ИЖТИМОЙ ДАВЛАТ БАРПО ЭТИШНИНГ КОНСТИТУЦИЯВИЙ- ҲУҚУҚИЙ АСОСЛАРИ

**For citation (иқтибос келтириш учун, для цитирования):** АЗИЗОВ Н.П.  
Ўзбекистонда ижтимоий давлат барпо этишнинг конституциявий-ҳуқуқий асослари //  
Юрист ахборотномаси – Вестник юриста – Lawyer herald. № 6 (2023) Б. 8-14.

 6 (2023) DOI <http://dx.doi.org/10.26739/2181-9416-2023-6-1>

#### АННОТАЦИЯ

Мақолада ижтимоий давлатчилик ғояларининг вужудга келиши, унга бўлган ёндашувлар, ижтимоий давлат белгилари, хусусиятлари, халқаро ҳуқуқий-ҳужжатларда ва хорижий мамлакатлар конституцияларида ижтимоий давлат тамойилларининг акс этиши, Ўзбекистон Конституциясида ижтимоий давлат тўғрисидаги қоидаларнинг мустақамланиши, унинг конституциявий-ҳуқуқий асослари, жамиятда амалга оширилаётган ижтимоий, иқтисодий, сиёсий, ҳуқуқий, маданий ислохотлар баён этилган, шунингдек, муаллиф томонидан тавсиявий хулосалар билдирилган.

**Калит сўзлар:** Конституция, ижтимоий давлат, инсон ҳуқуқлари, ижтимоий давлат белгилари, табиати, ижтимоий давлатнинг конституциявий-ҳуқуқий асослари.

**AZIZOV Nigmonjon**

Chief researcher of the Institute of State and Law of the Academy of Sciences of  
the Republic Uzbekistan, Doctor of Law, professor  
E-mail: [n.azizov@islas.uz](mailto:n.azizov@islas.uz)

### CONSTITUTIONAL AND LEGAL FOUNDATIONS FOR CREATION OF A SOCIAL STATE IN THE REPUBLIC OF UZBEKISTAN

#### ANNOTATION

The article analyzes the emergence of ideas of a social state, approaches to it, signs and characteristics of a social state, reflection of the principles of a social state in international legal documents and constitutions of foreign countries, the consolidation of provisions on a social state in the Constitution of Uzbekistan, the constitutional and legal foundations of a social

state, social, economic, political, legal, cultural reforms, as well as the author's conclusions and recommendations.

**Keywords:** Constitution, social state, human rights, signs of a social state, nature, constitutional and legal foundations of a social state.

**АЗИЗОВ Нигмонжон Пардаевич**

Главный научный сотрудник Института государства и права Академии наук Республики Узбекистан, доктор юридических наук, профессор  
E-mail: n.azizov@islas.uz

## КОНСТИТУЦИОННО-ПРАВОВЫЕ ОСНОВЫ СОЗДАНИЯ СОЦИАЛЬНОГО ГОСУДАРСТВА В РЕСПУБЛИКЕ УЗБЕКИСТАН

### АННОТАЦИЯ

В статье анализируются возникновение идей социального государства, подходы к нему, признаки и характеристики, отражение принципов социального государства в международно-правовых документах и конституциях зарубежных стран, закрепление ее положений в Конституции Узбекистан, также ее конституционно-правовые основы связанные с социальными, экономическими, политическими, правовыми, культурными реформами, в связи с чем приведены выводы и рекомендации автора.

**Ключевые слова:** Конституция, социальное государство, права человека, признаки социального государства, природа, конституционно-правовые основы.

Давлат ўз тараққиётида узоқ ва мураккаб босқични босиб ўтди. Шу давр мобайнида у оддий шаклдан, бугунги замонавий давлат қўринишидаги, асосий вазифаси инсон ва унинг камолотини таъминлашдан иборат бўлган тузилмага айланиб борди. Лекин бундай ўзгариш ўз-ўзидан содир бўлган эмас. Инсониятнинг буюк мутафаккирлари, сиёсат арбоблари, умуман халқнинг меҳнати натижаси ўлароқ юзага келди. Шундай ҳодисалардан бири – ижтимоий давлат ҳодисасидир. Ўзбекистон Республикаси Президенти Ш.М.Мирзиёев таъкидлаганидек, "..., ижтимоий давлат ҳар бир инсон учун ижтимоий тенглик ва адолат принциплари асосида муносиб яшаш шароитларини яратиб беради. У – ижтимоий тафовутларни камайтириш, муҳтожларга ёрдам бериш бўйича самарали сиёсат олиб борадиган давлат моделидир" [1, Б.489].

Ўзбекистон Республикаси Президенти 2021 йил 7 декабрда Ўзбекистон Конституцияси қабул қилинганлигининг 29 йиллигини нишонлаш муносабати билан Ўзбекистон халқига йўлаган байрам табригида, Ўзбекистон Конституциясини жамият тараққиётига монанд ҳолда ривожлантириш, унинг замон талабларига мослаштириш тўғрисидаги таклифни илгари сурди. Унда "инсон – жамият – давлат" тамойилини миллий қонунчилигимиз ва ҳуқуқий амалиётимизда мустаҳкамлаш; иқтисодий ислохотлар жараёнида инсон манфаатларини таъминлаш бош мезон бўлишини таъминлаш; оила институтини ривожлантириш, эзгу инсоний қадриятларимизни келгуси авлодларга безавол етказиш, миллатлараро тотувликни янада мустаҳкамлаш бўйича конституциявий асосларни белгилаб қўйиш; ёшларнинг ҳуқуқ ва манфаатларини тўла таъминлаш мақсадида ёшлар соҳасидаги давлат сиёсати, ўғил-қизларимизни ҳар томонлама қўллаб-қувватлаш масаласи, уларнинг ҳуқуқ ва бурчлари конституциявий даражада ўз аксини топиши лозимлиги; "Янги Ўзбекистон – ижтимоий давлат" деган тамойилни конституциявий қоида сифатида муҳрлаш; болалар меҳнатига йўл қўймаслик, ногиронлар, кекса авлод вакилларининг ҳуқуқларини ишончли ҳимоя қилиш масалалари ҳам ўз аксини топиши; экологияга оид қоидаларнинг конституциямизда мужассамланиши; Учинчи Ренессанснинг тўрт узвий ҳалқаси бўлмиш боғча, мактаб, олий таълим ва илм-фан соҳаларини ривожлантириш масалаларини конституциявий

даражада мустақкамлаб қўйиш мақсадга мувофиқлиги таъкидланди [2, Б.320-321].

2022-2026 йилларга мўлжалланган Янги Ўзбекистоннинг тараққиёт стратегиясида “Инсон қадрли” учун етти йўналишда 100 та мақсад белгилаб олинди. Эътиборли жиҳати, 100 та мақсаддан 34 таси бевосита ижтимоий соҳани ривожлантиришга қаратилганлиги бу ҳам мамлакатимизда ижтимоий давлат ғоясини илгари сурилаётганлигига яққол мисолдир [3].

“Ижтимоий давлат”нинг энг муҳим бўлган ушбу ҳолатлар Янги Конституциямизда ўзининг мужжасам ифодасини топди. “Ижтимоий давлат” тушунчаси нимани англатади? Унинг қандай белгилари ва хусусиятлари мавжуд. Ижтимоий фанларда бу соҳада кўплаб тадқиқотлар олиб борилган, муайян хулосаларга келинган. Айнан ҳуқуқшунослик соҳасида “ижтимоий давлат” тушунчаси нисбатан кам ўрганилган.

“Ижтимоий давлат” тушунчаси илк бор 1850 йилда немис олими Лоренц фон Штейн томонидан илмий муомалага киритилган. Унинг таъкидлашича, давлат ўз фуқароларининг ижтимоий-иқтисодий ривожланишига ҳисса қўшиши, барча ижтимоий табақалар учун ўз ҳокимияти орқали шахсий ҳуқуқларда мутлақ тенгликни таъминлаши лозим. Бунда инсон камолоти давлат равнақи учун зарурий шарт ҳисобланади [4, Б.281].

Проф. В.М.Баглайнинг фикрича, “социал (ижтимоий) давлат, фуқароларни иш билан таъминланишига шароит яратадиган, умумий даромадларни бюджет воситасида қайта тақсимлайдиган, одамларга турмуш кечиришнинг энг қўйи чегарасини (минимумни) таъминлайдиган, кичик ва ўрта мулкдорлар хиссаси кўпайишига кўмаклашадиган, ёлланма меҳнатни муҳофаза қиладиган, таълим, маданият, соғлиқни сақлаш ва оила хусусида ғамхўрлик қиладиган, ижтимоий таъминотни мунтазам яхшилайдиган давлатдир” [5, Б.137].

Профессор О.Э.Лейст таъбирича, “социал давлат” нафақат ҳуқуқий тартиботни муҳофазалаши, шунингдек, кам таъминланганлар ва бутун жамият манфаати учун ижтимоий сиёсатни амалга ошириши (қонун воситасида иш куни давомийлигини, болалар ва аёллар меҳнатини чеклаш ҳамда таъқиқлашни, меҳнатга қобилиятсизларни ижтимоий ҳимоялашни, ишсизларни иш билан таъминлашни, давлат ҳисобидан умумий ўрта таълимни, бепул медицина хизматидан фойдаланиш кабиларни ҳуқуқий тартибга солиши) лозим [6, Б.346].

Профессорлар Е.И.Козлова ва О.Е.Кутафин ижтимоий давлатни ижтимоий тенглик, умумий ҳамжиҳатлик ва ўзаро масъуллик принципларининг ҳуқуқ воситаси мустақкамланганлигига таяниб, юсак ижтимоий тараққиётни таъминлашни бош вазифаси сифатида билувчи давлат, деб таърифлайдилар. Ижтимоий давлат заиф инсонларга кўмаклашади, иқтисодий (моддий) бойликларни ижтимоий адолат принципи руҳида тақсимлаб, ҳар бир инсонга муносиб ҳаёт кечиришни таъминлашга интилади [7, Б.131].

Проф. Ф.Отахонов “ижтимоий давлат” қуйидагича таърий беради: “..., ижтимоий давлат, энг аввало, ижтимоий адолат ҳақида, ўз фуқароларининг фаровонлиги, ижтимоий ҳимояланганлиги хусусида ғамхўрлик қиладиган давлатдир. Бундай давлат ўз фаолиятини аҳолининг ижтимоий ҳимояга муҳтож қатламлари: ишсизлар, меҳнат қобилиятини йўқотганлар, боқувчисидан маҳрум бўлганлар, ногиронлиги бўлган инсонлар, болалар, кексаларни ижтимоий ҳимоялаш билан узвий олиб боради” [8].

Тадқиқотчи Ш.Жолдасованинг таъкидлашича, “Ижтимоий давлат» тушунчаси «Инсон қадрли» тушунчаси билан чамбарчас боғлиқ бўлиб, ушбу ғоянинг туб негизида, аввало, инсон қадрини улуғлаш, аҳолига хизмат қилишдек олижаноб мақсад мужжасам. Ижтимоий давлат ҳар бир инсон учун ижтимоий тенглик ва адолат тамойиллари асосида муносиб яшаш шароитини яратиб беради. У ижтимоий тафовутларни камайтириш, муҳтожларга ёрдам бериш буйича самарали сиёсат олиб борадиган давлат моделидир” [9].

Иккинчи жаҳон урушидан кейин бир қатор Ғарбий Европа мамлакатларининг (Германия, Франция, Италия, Россия, Туркия, Дания, Швеция ва бошқ.) конституцияларида “ижтимоий давлат” (“социал давлат”) формуласи ўз ифодасини топди. Бу тушунча

бевосита кўринишда Германия Конституциясининг 20-моддасида ўз ифодасини топган. Унга кўра, Германия “демократик ва ижтимоий федерал давлат” деб эълон қилинган. Шунингдек, Франция Конституциясида “бўлинмас, дунёвий, ижтимоий, демократик республика”, Испания Конституциясида эса “ҳуқуқий, демократик, ижтимоий давлат”, Туркия конституциясида “*демократик, дунёвий ва ижтимоий ҳуқуқий давлат*” тамойили ўз ифодасини топган [10].

Юридик адабиётларда ижтимоий давлатнинг табиатига, белги ва хусусиятларга оид турли талқинлар берилди. Бир қатор тадқиқотчилар ижтимоий давлатни фуқароларнинг ижтимоий-иқтисодий ҳуқуқларини (яъни, меҳнат қилиш ҳуқуқи, дам олиш ҳуқуқи, ижтимоий таъминот ҳуқуқи ва бошқ.) эълон қилувчи ёки пенсия ва бошқа нафақаларни таъминловчи давлат деб баҳолайдилар [11, Б.62-63]. Аммо, бу ёндашув ижтимоий давлатнинг ўта бой маъносини етарлича очоолмайди. У анча теран ва кенг мазмун-моҳият касб этади.

Давлат кенг қамровли ижтимоий фаолиятни амалга оширади. Ушбу фаолият йўналишлари қатор халқаро ҳуқуқий ҳужжатлар: Инсон ҳуқуқлари умумжаҳон декларацияси, Иқтисодий, ижтимоий ва маданий ҳуқуқлар тўғрисидаги халқаро пакт, Европа ижтимоий хартияси ва бошқаларда белгилаб қўйилган. Мазкур халқаро ҳуқуқий ҳужжатларга кўра, давлат ҳар бир шахснинг ўзи ва оиласининг муносиб турмуш даражасини таъминлаш учун ғамхўрлик кўрсатади.

Лекин юқорида айтиб ўтилган халқаро-ҳуқуқий ҳужжатларда давлатнинг ушбу ғамхўрлиги қандай даражада ва миқдорда бўлиши қатъий равишда белгиланмаган. Баъзи ҳолларда улар «муносиб», бошқа бирларида - «етарли», бошқаларида - «қониқарли», тўртинчиларида - «минимал» даражада таъминлаш лозимлиги таъкидланади. Бу шундан далолат берадики, барча даврлар ва халқлар учун мос келадиган универсал турмуш даражаси йўқ ва мавжуд эмас [12, Б.5-14].

Ўзбекистоннинг 2023 йил 30 апрелда умумхалқ референдумида қабул қилинган қилинган янги Конституциясида “ижтимоий давлат” тушунчаси муҳрланди. Маълумки, Конституция давлат учун аниқ ижтимоий дастурни белгилаб бермайди, балки унда давлат сиёсатининг конституциявий-ҳуқуқий асослари белгиланади.

Ижтимоий давлат ҳодисаси тадқиқотчилари ижтимоий давлатни тавсифловчи ижтимоий сиёсатнинг асосий йўналишлари сифатида қуйидагиларни ажратиб кўрсатадилар: меҳнатни ва одамлар соғлиғини муҳофазалаш, меҳнатга ҳақ тўлашнинг энг минимал миқдорини кафолатлаш, оилани, оналик, оталик ва болаликни давлат томонидан қўллаб-қувватланиши, ногиронлар ва кексаларга ғамхўрлик қилиш, ижтимоий хизматлар тизимини ривожлантириш, давлат пенсияларини, бошқа тўлов ва нафақаларни белгилаш, ялпи ижтимоий ҳимояни кафолатлаш ва ҳ.к [13, Б.21].

Бироқ давлат жамият ва инсонларнинг барча эҳтиёжларини тўла таъминлаб беради, деб умид қилиш тўғри эмас. Давлат ҳамма нарсани муҳайё қилади, мурувват манбаи бўлади, деб боқимандаликка берилиш ҳам маъқул эмас.

Ҳозирги босқичда ҳуқуқ назарийетчилари, олимлар ва социологлар деярли бир овоздан давлат ижтимоий ёрдам билан шуғулланиши лозимлиги, яъни одамлар ўзини энг кам яшаш минимуми билан таъминлашга қодир бўлмаган жойда ва вақтда шуғулланиши шарт деган фикрни илгари сурадилар. Фақат бу қонданинг амал қилиши битта шарт мавжуд: ҳар бир меҳнатга лаёқатли шахс ўзини ва оиласини яшаш учур зарур бўлган неъматлар билан таъминлашга мажбур. Унга нисбатан давлат томонидан амалга ошириладиган ижтимоий таъминот функцияси иккинчи даражали ва ёрдамчидир. Давлатнинг масъулияти шахс ўзи ва оиласининг эҳтиёжларини қондира олмасгина пайдо бўлади [12, Б.5-14].

Қатор хорижий мамлакатлар конституцияларида инсоннинг меҳнат қилиш мажбурияти конституциявий даражада мустаҳкамлаб қўйилган. Жумладан, Франция Республикаси 1958 йилги Конституциясида “Ҳар бир инсон меҳнат қилишга мажбур...” эканлиги; Япония Конституциясининг 27-моддаси 1-қисмида: “Ҳар ким меҳнат қилиш ҳуқуқига эга ва меҳнат қилишга мажбурдир” Португалия Республикаси



Конституциясининг 58-моддаси 2-қисми: «Меҳнат қилиш мажбурияти меҳнат қилиш ҳуқуқидан ажралмасдир. Истисно касаллик, ёш ёки ногиронлик туфайли меҳнат қобилиятини қисман ёки тўлиқ йўқотган шахслар учундир»; Испания Конституциясида (35-модда, 1-қисм): “Барча испанлар ишлашга мажбурдирлар ва ишлаш ҳуқуқига эга ...”; Италия Республикаси Конституциясининг 4-моддасига кўра, “...Ҳар бир фуқаро ўз имкониятларига мувофиқ ва унинг танлови асосида жамиятнинг моддий ёки маънавий тараққиётига ҳисса қўшадиган фаолиятни амалга ошириш ёки функцияларни бажаришга мажбурдир”; Полша Республикаси Конституциясига кўра (82-модда) “Полша фуқароси мажбурияти бўлиб, Полша Республикасига содиқлик, шунингдек, умумий манфаатлар учун ғамхўрлик ҳисобланади” [10].

Конституцияларда мустақкамланган меҳнат қилиш мажбурияти – маҳнатнинг мажбурийлигини англатмайди. Ҳар бир шахс, ўз қобилияти, иқтидори, билими, кўникмасига мос равишда касб танлаши, меҳнат қилиши мумкин.

Ўзбекистоннинг янги Конституциясида ижтимоий давлат тушунчаси, амал қилиш тамойиллари, фаолият йўналишлари мужассам ифодасини топган. Конституциямиз муқаддимасида, Ўзбекистоннинг ягона халқи инсон ҳуқуқ ва эркинликларига, миллий ва умуминсоний қадриятларга содиқлик, ижтимоий адолат ва бирдамлик ғояларига садоқат, инсон, унинг ҳаёти, эркинлиги, шаъни ва қадр-қиммати олий қадрият ҳисобланадиган инсонпарвар демократик давлатни, очиқ ва адолатли жамиятни барпо этиш, фуқароларнинг муносиб ҳаёт кечиришини таъминлашни мақсад қилган ҳолда ушбу Конституция қабул қилинганлиги ва эълон қилиниши мустақкамланган.

Конституциямизнинг 1-моддасида Ўзбекистон ижтимоий давлат эканлиги, 14-моддасида эса, давлат ўз фаолиятини инсон фаровонлигини ва жамиятнинг барқарор ривожланишини таъминлаш мақсадида қонунийлик, ижтимоий адолат ва бирдамлик принциплари асосида амалга ошириши белгиланган.

Конституциямизнинг 42-моддасида, ҳар ким муносиб меҳнат қилиш, касб ва фаолият турини эркин танлаш, хавфсизлик ва гигиена талабларига жавоб берадиган қулай меҳнат шароитларида ишлаш, меҳнати учун ҳеч қандай камситишларсиз ҳамда меҳнатга ҳақ тўлашнинг белгиланган энг кам миқдоридан кам бўлмаган тарзда адолатли ҳақ олиш, шунингдек ишсизликдан қонунда белгиланган тартибда ҳимояланиш ҳуқуқига эгаллиги, меҳнатга ҳақ тўлашнинг энг кам миқдори инсоннинг муносиб турмуш даражасини таъминлаш зарурати ҳисобга олинган ҳолда белгиланиши кўзда тутилган.

Шубилан бирга, давлат фуқароларнинг бандлигини таъминлаш, уларни ишсизликдан ҳимоя қилиш, шунингдек камбағалликни қисқартириш чораларини кўради. Давлат фуқароларнинг касбий тайёргарлигини ва қайта тайёрланишини ташкил этади ҳамда рағбатлантиради (**43-модда**).

Ўзбекистон Конституциясида миллий қадриятларга таянган ҳолда, ҳар ким қариганда, меҳнат қобилиятини йўқотганда, ишсизликда, шунингдек боқувчисини йўқотганда ва қонунда назарда тутилган бошқа ҳолларда ижтимоий таъминот ҳуқуқига эгаллиги, қонунда белгиланган пенсиялар, нафақалар ва бошқа турдаги ижтимоий ёрдамнинг миқдорлари расман белгиланган энг кам истеъмол харажатларидан оз бўлиши мумкин эмаслиги мустақкамланган (**46-модда**).

2022 йилда тарихимизда илк бор пенсия ва ижтимоий нафақалар миқдори минимал истеъмол харажатларидан кам бўлмаган даражага олиб чиқилди. 2017 йилда 500 мингта кам таъминланган оила ижтимоий ёрдам олган бўлса, бугунга келиб 2 миллиондан ортиқ оилага кўмак берилмоқда. Бу борада ажратилаётган маблағлар 7 баробар кўпайиб, йилига 11 триллион сўмга етди [8].

Ҳар бир шахс эҳтиёжидан келиб чиқиб, Асосий Қонунда фуқароларни уй-жой билан таъминлаш ҳуқуқий белгиланган. Конституциянинг **47-моддага кўра**, ҳар ким уй-жойли бўлиш ҳуқуқига эга. Ҳеч ким суднинг қарорисиз ва қонунга зид тарзда уй-жойидан маҳрум этилиши мумкин эмас. Уй-жойидан маҳрум этилган мулкдорга уй-жойнинг қиймати ҳамда у кўрган зарарларнинг ўрни қонунда назарда тутилган ҳолларда ва тартибда олдиндан ҳамда тенг қийматда қопланиши таъминланади. Давлат уй-жой

қурилишини рағбатлантиради ва уй-жойга бўлган ҳуқуқнинг амалга оширилиши учун шарт-шароитлар яратади. Аҳолининг ижтимоий жиҳатдан эҳтиёжманд тоифаларини уй-жой билан таъминлаш тартиби қонун билан белгиланади. Охириги олти йилда мамлакатимиз бўйича қарийб 300 мингта ёки аввалги йилларга нисбатан 10 баробар кўп уй-жойлар қурилгани, қўшимча 500 минг ўқувчи ўрни яратилиб, уларнинг жами сони 5 миллион 300 мингга етгани ҳам фикримизнинг ёрқин ифодасидир [17].

Жамиятнинг тараққий этиши, ўз навбатида унинг аъзоларининг соғлом бўлиши билан чамбарчас боғлиқ. Шундан келиб чиқиб, конституция 48-моддасида инсоннинг соғлиғини таъминлаш билан боғлиқ бўлган ҳуқуқлари белгилаб қўйилди. Унга кўра, ҳар ким соғлиғини сақлаш ва малакали тиббий хизматдан фойдаланиш ҳуқуқига эга. Ўзбекистон Республикаси фуқаролари тиббий ёрдамнинг кафолатланган ҳажмини қонунда белгиланган тартибда давлат ҳисобидан олишга ҳақли.

Давлат соғлиқни сақлаш тизимини, унинг давлат ва нодавлат шакллари, тиббий суғуртанинг ҳар хил турларини ривожлантириш, аҳолининг санитария-эпидемиологик осойишталигини таъминлаш чораларини кўради. Давлат жисмоний тарбия ва спортни ривожлантириш, аҳоли ўртасида соғлом турмуш тарзини шакллантириш учун шарт-шароитлар яратади (48-модда).

Соғлиқни сақлаш соҳасида бюджетдан ажратилган маблағлар 7,3 трлн. сўмдан 24,7 трлн. сўмга, шифокорларнинг ўртача ойлик маоши 1131,2 минг сўмдан 3282,7 минг сўмга, ҳамширалар маоши 692,1 минг сўмдан 2008,6 минг сўмга, дори воситалари ва тиббий буюмлар учун бюджетдан ажратилган маблағлар 0,4 трлн.сўмдан 1,8 трлн.сўмга, тиббиёт соҳасидаги ОТМлар сони 7 тадан 9 тага, хусусий тиббиёт ташкилотлари сони 4 000 тадан 7 049 тага етказилди [14].

Комил инсонни тарбиялаш таълим тизимининг самарадорлигига боғлиқдир. Конституцияда ҳар ким таълим олиш ҳуқуқига эгаллиги, давлат узлуксиз таълим тизими, унинг ҳар хил турлари ва шакллари, давлат ва нодавлат таълим ташкилотлари ривожланишини таъминлаши, мактабгача таълим ва тарбияни ривожлантириш учун шарт-шароитлар яратиши, бепул умумий ўрта таълим ва бошланғич профессионал таълим олишни кафолатлаши, мактабгача таълим ва тарбия, умумий ўрта таълим давлат назоратида эканлиги, таълим ташкилотларида алоҳида таълим эҳтиёжларига эга бўлган болалар учун инклюзив таълим ва тарбия таъминланиши белгиланган.

Таълим тизимини мунтазам такомиллаштириб бориш, малакали кадрларни тайёрлаш бўйича амалга оширилган ислохотлар натижасида мактабгача таълим билан қамров даражаси 27,7 фоиздан 67 фоизга, мактаблардаги малакали олий маълумотли ўқитувчилар улуши 81,8 фоиздан 87,8 фоизга, болаларни мактабгача таълим билан қамраб олиш даражаси 27 фоиздан 70 фоизга ошиб, 2 миллионга яқин боланинг боғча билан қамраб олинди. Олий таълим муассасалари 2,5 баробарга ортиб, олий таълимга қамров даражаси 9 фоиздан 38 фоизга етди 40 дан зиёд олийгоҳга академик ва молиявий мустақиллик берилиши [14].

Конституцияга биноан давлат ёшларнинг шахсий, сиёсий, иқтисодий, ижтимоий, маданий, экологик ҳуқуқлари ҳимоя қилинишини таъминлайди, уларнинг жамият ва давлат ҳаётида фаол иштирок этишини рағбатлантиради. Давлат ёшларнинг интеллектуал, ижодий, жисмоний ва ахлоқий жиҳатдан шаклланиши ҳамда ривожланиши учун, уларнинг таълим олишга, соғлиғини сақлашга, уй-жойга, ишга жойлашишга, бандлик ва дам олишга бўлган ҳуқуқларини амалга ошириш учун шарт-шароитлар яратади (79-модда).

Айниқса, ёшларни қўллаб-қувватлаш, уларни иш билан таъминлаш ва бўш вақтини мазмунли ўтказиш масалаларига алоҳида эътибор қаратиб келинмоқда. Ёшлар бандлигини таъминлашда илғор замонавий усуллардан фойдаланган ҳолда, йигит-қизларимиздан 5,2 минги “Future Skills Uzbekistan” ва “Бир миллион дастурчи” лойиҳалари доирасида ИТ касбларига, 6,4 минги “Ёшлар 1+1” ва “Тадбиркор аёл” лойиҳалари доирасида тадбиркорлик кўникмалари ва хорижий тиллар бўйича ўқитилди [9].

Шундай қилиб, Ўзбекистоннинг янги Конституциясида “ижтимоий давлат”

ҳодисасининг мустаҳкамланиши, жамият тараққиёти учун муҳим босқич бўлиб, давлат, ҳуқуқ, сиёсат, иқтисодиёт ривожланишининг янги йўналиши учун туртки бўлди. Бу эса ўз навбатида, ижтимоий соҳа вакиллари, жумладан, ҳуқуқшунослар учун шу соҳадаги илмий тадқиқотларни кучайтиришни, “ижтимоий давлат” ҳодисаси қирраларини тадқиқ этиш зарурлигини англади.

#### **Иқтибослар/Сноски/References:**

1. Мирзиёев Ш.М. Конституциявий ислохотларимизнинг бош мақсади – инсон қадри, халқ манфаатини амалда таъминлашдир // Янги Ўзбекистон тараққиёт стратегияси асосида демократик ислохотларни қатъий давом эттирамиз. Т.6. –Т., “O‘zbekiston”, –Б.489.
2. Мирзиёев Ш.М. Ижтимоий давлат тамойили Янги Ўзбекистоннинг бош мақсади бўлади // Янги Ўзбекистон тараққиёт стратегияси асосида демократик ислохотларни қатъий давом эттирамиз. Т.6. –Т., “O‘zbekiston”, –Б.320-321.
3. Расулов Н. Конституциявий ислохотлар: ижтимоий давлат тамойиллари қандай нормалар орқали мустаҳкамланмоқда? // <https://aniq.uz/yangiliklar/konstitusiyaviy-islohotlar-ijtimoiy-davlat-tamoyillari-qanday-normalar-orqali-mustahkamlanmoqda>
4. Штейн, Л. фон. История социального движения Франции с 1789 г. - СПб.: Тип. А. М. Котомина, 1872. - С. 281.
5. Баглай В.М. Конституционное право Российской Федерации. – М., 2007. – 137 б.
6. Лейст О.Э. Гражданское общество, государство и право / Общая теория государства и права. Академический курс. Отв.ред. М.Н.Марченко, Том 1. – М., 1998. – 346 б.
7. Козлова Е.И., Кутафин О.Е. Конституционное право. России. – М., 1999. – 131 б.
8. Отахонов Ф. Ижтимоий давлатнинг конституциявий асослари // <http://insonhuquqlari.uz/uz/news/ijtimoiy-davlatning-konstitutsiyaviy-asoslari>
9. Жолдасова Ш. Ўзбекистон – ижтимоий давлат // Янги Ўзбекистон, 2023. 17 фев. 33-сон.
10. <https://worldconstitutions.ru/?cat=27>.
11. Иваненко В.А., Иваненко В.С. Социальные права человека и социальные обязанности государства: международные и конституционные правовые аспекты. – СПб., 2003. – 62-63 б.
12. Мамут Л.С. Социальное государство с точки зрения права // Государство и право, 2001, № 7, –С. 5-14.
13. Конституция Российской Федерации: комментарий / Под общ.ред. Б.Топорнина и др. – М., 1994. – 21 б.
14. Шарипов Ж. Демократик ижтимоий давлат барпо этиш – бош мақсад // <https://strategy.uz/index.php?news=1721>.